

Dr. Ahmet ULUTAŞ

Uluslararası Hukuka Katkıları Perspektifinden

ULUSLARARASI
ÖRGÜTLER HUKUKU

Dr. Ahmet ULUTAŞ

Uluslararası Hukuka Katkıları Perspektifinden

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER HUKUKU

Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş

2. BASKI

ADALET YAYINEVİ

Ankara - 2025

ADALET BASIM YAYIM DAĞITIM SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Uluslararası Örgütler Hukuku
Ahmet Ulutaş

Hukuk Yayınları Dizisi – 3621

İkinci Baskı : Şubat, 2025
Birinci Baskı : Ekim, 2023

ISBN : 978 – 625 – 377 – 172 – 0

ADALET YAYINEVİ

Merkez

Strazburg Caddesi No: 10/B Sıhhiye-Ankara
Tel : (0312) 231 17 00
Fax : (0312) 231 17 10

İstanbul Şube

Mustafa Kemal Caddesi No: 60/C
(Anadolu Adliyesi Karşısı) Kartal-İstanbul
Tel : (0216) 305 72 81

Dağıtım

Strazburg Caddesi No: 17/B Sıhhiye-Ankara

Bursa Şube

Bursa Adliye Sarayı Zemin Kat Bursa

 : adalet.com.tr – adaletyayinevi.com
 : adalety@adaletyayinevi.com

 : facebook.com/adaletyayinevi
 : twitter.com/adaletyayinevi

Sayfa Tasarımı:

Nimet Yıldız

Kapak Tasarımı:

Yasin Özbudak

Baskı:

ADA Matbaacılık Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti.
Ostim OSB Mah. 1578. Cadde No: 21 Yenimahalle / Ankara
Tel: (0312) 385 54 10
Sertifika No: 44093

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın temel amacı, günümüzde uluslararası hukuk bakımından devletlerin yanı sıra bölgesel ve küresel düzeyde önemli aktörler haline gelmiş olan uluslararası örgütleri, tarihsel olarak ortaya çıkışları, arka planında yer alan felsefi ve düşünsel birikim, kendilerine duyulan ihtiyaç ve uluslararası hukuka yaptıkları katkılar perspektifinden ele alarak incelemektir.

Bu yapılırken de söz konusu uluslararası örgütler, tarihsel geçmişleri, kurucu belgeleri, teşkilat yapıları, kuruluşlarından bu yana zaman içinde kat ettikleri mesafeler ile işleyişleri açısından ve bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak incelenecektir.

Söz konusu uluslararası örgütlerin, ortaya koydukları bölgesel ve küresel uluslararası andlaşmaların yanı sıra ürettikleri türev hukuki düzenlemelerle üye devlet hukukları ile uluslararası hukuka yaptıkları katkıların altı çizilecek ve meselenin uluslararası hukuk ve andlaşmalar hukuku ile uluslararası örf ve adet hukuku veçhelerinin de önemine işaret edilecektir.

Gerçekten de uluslararası örgütler dünya sahnesine bu halleriyle çıkalı görece çok zaman olmamasına karşın bugün itibarıyla adeta vazgeçilmez aktörler haline gelmişlerdir ve önemli roller oynamaktadırlar.

Uluslararası hukukun başat aktörleri olan devletlerin de sıkı ve yoğun hukuki ve diplomatik ilişki içinde oldukları uluslararası örgütlerin bu ilişkilerdeki konum ve durumları ile gerek devletler gerek diğer uluslararası örgütlerle ilişkilerinin de incelenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, çalışmamızla uluslararası örgütler salt kuruluş ve işleyişleriyle ele alınmayacak örgüt içi ilişkiler ile örgüt ile kurucu ve üçüncü devletler arasındaki ilişkiler ve diğer uluslararası örgütlerle hukuki ve diplomatik ilişkiler yönüyle de mesele incelenecektir.

Çalışmamızda ayrıca, BM dahil uluslararası örgütlerin teşkilat yapılarına hakim olan ilkeler ve oluşturdukları mekanizmaların karşılaştırmalı bir perspektiften incelenmesi, bu çerçevede meselenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olunması hedeflenmiştir.

Öte yandan, çalışmamız aynı zamanda BM Cenevre Ofisi Nezdine Türkiye Daimi Temsilciliği'ndeki 5 yıllık mesaimizin ve önemli kısmı uluslararası örgütler ile münasebetlerle geçen 30 yılı aşkın mesleki tecrübemizin bir meyvesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, ele alınan uluslararası örgütler hukukuna ilişkin konuların teorik ve normatif yönlerinin ortaya konulmasının yanı sıra pratikteki uygulanmasına ve bireylerin hayatlarına dokunan yönlerine de yer verilmiştir.

Bu amaçla çalışmada, uluslararası örgütler hukukunu oluşturan uluslararası sözleşmeler, uluslararası örf ve adet hukuku kaideleri ve bu alana ilişkin uluslararası örgüt kararlarının, yeri geldikçe Uluslararası Adalet Divanı dahil mahkeme kararları ve genel yorumlarıyla nasıl hayata geçirildiğine ilişkin örneklere yer verilmiştir.

Diğer bir deyişle uluslararası örgütler, yalnızca kurucu belgeleri ile ortaya konulan yapıları, çalışma esas ve usulleri bakımından incelenmemiş aynı zamanda ürettikleri karar, belge, sözleşme ve ortaya koydukları tutumlarıyla gerek normatif uluslararası hukukun üretilmesine gerek uluslararası örf ve adet hukukunun aşamalı olarak geliştirilmesine yaptıkları katkılar da inceleme konusu yapılmıştır. Bu sayede cari uluslararası hukukun önemli aktörleri haline gelen uluslararası örgütlerin, uluslararası hukukun oluşumu ve gelişiminde oynadıkları rollerin monografik perspektiften incelenmesi, bu sayede bu alanda yapılacak çalışmalara ışık tutulması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında başta BM olmak üzere bölgesel ve küresel uluslararası örgütlerin yalnızca normatif perspektiften yapı ve işleyişlerine değinilmeyecek bunun yanı sıra yeri geldikçe, uluslararası örgütlerin daha iyi bir dünya hedefi bakımından yapı ve kararlarında yapmaları beklenen değişikliklere ilişkin çeşitli önerilere de yer verilecektir.

Yukarıda belirtildiği gibi cari uluslararası hukuk yalnızca devletler veya uluslararası örgütler arasındaki ilişkileri düzenlemekle kalmamakta, günümüzde giderek gündelik yaşantımıza daha fazla dokunan düzenlemeleri içerir hale gelmektedir. Bu kapsamda, uluslararası hukukun bireyler ve hukukçular tarafından tıpkı iç hukuk düzenlemelerinde olduğu gibi yakından takip edilmesi ve bu alandaki farkındalığın artması önem taşımaktadır. Keza, uluslararası hukukun da, tek tek bireylerin hayatlarını etkileyen yönünün giderek daha fazla oranda hissedilmesi karşısında, daha insani daha hakkaniyetli ve bireysel hakları daha fazla gözeten bir perspektiften meseleye yaklaşılması gerekmektedir.

Çalışmamızda incelenen uluslararası örgütler bakımından Türkiye'nin üye veya aday olduğu örgütler seçilmiş, bunun yanı sıra hâlihazırda gelişme aşamasında bulunan veya çalışmanın kapsamı bakımından ayrıntılı olarak ele alınmayan diğer uluslararası örgütlere ise yeri geldikçe özlü çerçevede işaret edilmiştir.

Bu düşüncelerle bu monografik çalışmanın uluslararası örgütler hukuku ve mekanizmalarının teorik ve pratik veçheleri ile uluslararası hukuka yaptıkları katkıların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamasını gönülden diliyorum.

Bu çalışma yürütülürken, anlayış ve sabrı ile her zaman yanımda olan eşim ve yaşama sevincim çocuklarım Fatma Betül ve Mehmet Burak'a, bilimsel çalışma aşkım yüzünden kendilerinden eksilttiğim zamanlara izin verdikleri için teşekkür ederim.

Bu düşüncelerle genişletilmiş ve güncellenmiş bu çalışmanın faydalı olması ve yeni bilimsel çalışmalara ışık tutmasını temenni ediyorum.

Dr. Ahmet ULUTAŞ/Ankara/2025

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
İÇİNDEKİLER	9
KISALTMALAR CETVELİ.....	15
GİRİŞ	19

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE HUKUKİ KİŞİLİK KAZANMALARI

I. ULUSLARARASI ÖRGÜT KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	21
II. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TÜRLERİ	24
III. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KURULUŞU VE HUKUKİ KİŞİLİK KAZANMALARI	26

İKİNCİ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ÖNCÜSÜ OLARAK MİLLETLER CEMİYETİ.....	33
II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN KURULUŞU	34
III. TEŞKİLAT YAPISI VE ANA ORGANLARI.....	35
A. Genel Kurul.....	35
B. Güvenlik Konseyi	38
C. Ekonomik ve Sosyal Konsey.....	42
D. Vesayet Konseyi	43
E. Genel Sekreterlik.....	43
F. Uluslararası Adalet Divanı	47
1. Kuruluş ve Tarihçe	47
2. Genel Olarak Uluslararası Adalet Divanı'nın Tanıtımı.....	48
G. Uluslararası Hukuk Komisyonu.....	53
IV. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ	56
V. BM CENEVRE OFİSİ HAKKINDA GENEL BİLGİ VE TANITIM	60
VI. TÜRKİYE-BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İLİŞKİLERİ	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI VE BİREYSEL BAŞVURU YOLLARI

I. GENEL OLARAK BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'DE İNSAN HAKLARI DENETİM ORGANLARI	65
II. BM İNSAN HAKLARI SÖZLEŞME DENETİM ORGANLARI: KOMİTELER.....	68
A. Genel Olarak Komitelerin Tanıtımı	68
B. Komitelere Bireysel Başvuru Usulleri Hakkında Genel Bilgi.....	70
1. Genel Olarak Bireysel Başvuruda Takip Edilen Usul.....	70
2. Komite Tarafından Başvurunun Kabul Edilebilirliği ve Esasının İncelenmesi Usulü.....	79
3. Komitenin Başvuruyu Karara Bağlamasının Hüküm ve Sonuçları	84
4. Şikâyetlerin Sözleşme Denetim Organlarına Gönderilmesi ve Alternatif Yollar	85
III. ÇALIŞMALARI İNSAN HAKLARI ALANINA TEMAS EDEN DİĞER BM ORGAN VE KURULUŞLARI	86
IV. TÜRK HUKUKU BAKIMINDAN BM İNSAN HAKLARI SİSTEMİNİN ÖNEMİ VE HUKUKİ DEĞERİ	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA KONSEYİ

I. AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULUŞU	91
II. AVRUPA KONSEYİ'NİN ORGANLARI	93
A. Bakanlar Komitesi	94
B. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi.....	94
C. Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi	95
D. Genel Sekreterlik	95
III. AVRUPA KONSEYİ'NE ÜYELİK	96
IV. AVRUPA KONSEYİ KALKINMA BANKASI.....	97
V. AVRUPA KONSEYİ VE İNSAN HAKLARI İZLEME MEKANİZMALARI	98
A. Genel Olarak	98
B. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri	99
C. Avrupa İşkenceyi ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezayı Önleme Komitesi (CPT)	100
D. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi	102
E. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme Danışma Komitesi	103

F. Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI).....	103
G. Bölgesel veya Azınlık Dilleri için Avrupa Şartı Uzmanlar Komitesi.....	104
H. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.....	104
1. Genel Olarak AİHM'in Yapısı ve Kuruluşu.....	105
2. AİHM'ye Bireysel Başvuru Esas ve Usulleri.....	105
3. AİHM'in Dinamik Yorum Metodu	112
4. BM İnsan Hakları Mekanizmaları ile AİHM Sisteminin Karşılaştırması	114
VI. AVRUPA KONSEYİ BÜNYESİNDE HAZIRLANAN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER.....	117
VII. AVRUPA KONSEYİ YOLSUZLUĞA KARŞI DEVLETLER GRUBU (GRECO).....	119
A. Genel Olarak Yapısı ve İşleyişi	119
B. GRECO'nun Çalışma ve İnceleme Yöntemleri.....	121
C. GRECO'nun Yaptırım Sistemi.....	122
VIII. TÜRKİYE-AVRUPA KONSEYİ İLİŞKİLERİ	123

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ

I. GENEL OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU VE YAPISI.....	125
II. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL YAPISI VE ANA ORGANLARI	128
A. Genel Olarak.....	128
B. Avrupa Parlamentosu.....	130
C. Avrupa Birliği Komisyonu	131
D. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi.....	132
E. Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi.....	133
F. Avrupa Merkez Bankası.....	134
G. Avrupa Sayıştayını	135
III. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İŞLEYİŞİ VE KARAR ALMA USULLERİ.....	135
IV. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNUN KAYNAKLARI.....	139
V. AVRUPA BİRLİĞİ YARGI DÜZENİ: AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANINI	140
A. Genel Olarak.....	140
B. ABAD'ın Yapısı, İşleyişi ve Başlıca Davaya Türleri.....	141
VI. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	144

ALTINCI BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (AGİT)

I. AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN TARİHÇESİ VE KURULUŞU	147
A. Genel Olarak	147
B. Teşkilat Yapısı ve Organları	151
II. AGİT'İN BÜTÇE VE FİNANSMANI.....	159
III. AGİT'E ÜYE DEVLETLER	160
IV. AGİT VE İNSAN HAKLARI MEKANİZMALARI	160
V. TÜRKİYE-AGİT İLİŞKİLERİ	162

YEDİNCİ BÖLÜM

İSLÂM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI

I. İSLÂM İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU	165
II. İİT'İN TEMEL ORGANLARI	167
III. İİT'YE ÜYELİK VE ÜYE DEVLETLER.....	169
IV. İİT BAĞIMSIZ DAİMİ İNSAN HAKLARI KOMİSYONU (IPHRC).....	170
A. Genel Olarak Kuruluş ve İşleyişi	170
B. Görev ve Amaçları.....	175
C. Tarafsızlık ve Bağımsızlığı	176
V. TÜRKİYE-İİT İLİŞKİLERİ.....	177

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KUZEY ATLANTİK ANDLAŞMASI ÖRGÜTÜ (NATO)

I. GENEL OLARAK NATO'NUN KURULUŞU VE TARİHSEL GELİŞİMİ	179
II. NATO KURUCU ANDLAŞMASI.....	182
III. NATO ÜYELİK USULÜ VE ÜYE DEVLETLER.....	182
IV. NATO TEŞKİLAT YAPISI VE ANA ORGANLARI	184
V. TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİ.....	185

DOKUZUNCU BÖLÜM

PARLAMENTOLARARASI BİRLİK

I. GENEL OLARAK PARLAMENTOLARARASI BİRLİK'İN (PAB) KURULUŞ, YAPI VE İŞLEYİŞİ.....	189
II. PAB'İN ULUSLARARASI HUKUK KARŞISINDA HUKUKİ NİTELİĞİ	190
III. PARLAMENTERLERİN İNSAN HAKLARI KOMİTESİ	193

IV. PARLAMENTERLERİN İNSAN HAKLARI KOMİTESİ'NİN ALDIĞI KARARLARIN MAHİYETİ VE BENZER ULUSLARARASI MEKANİZMALARLA KARŞILAŞTIRILMASI	195
V. TÜRKİYE-PAB İLİŞKİLERİ	197

ONUNCU BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER PERSPEKTİFİNDEN NORMATİF ULUSLARARASI HUKUKUN ÜRETİLMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ

I. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN ULUSLARARASI HUKUK BAKIMINDAN NORMATİF FAALİYETLERİ.....	200
A. Genel Olarak.....	200
1. Uluslararası Örgütün İç İşleyişine İlişkin Normatif Düzenlemeler ve Kararlar	200
2. Dışarıya ve Üyelerine Yönelik Kararlar.....	201
B. Uluslararası Örgütler Bünyesinde Uluslararası Sözleşmelerin Hazırlanması ve Diğer Bağlayıcı Düzenlemelerin İhdası	201
C. Uluslararası Örgütlerin Tek Taraflı Normatif Düzenleme Yapma Yetkileri ve Kararları	206
II. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN DIŞA YANSIYAN EYLEMLERİ	207
III. ULUSLARARASI HUKUKUN ÜRETİLMESİNDE ULUSLARARASI MAHKEME VE DİVANLARIN KATKILARI	208
IV. BÖLGESEL VE KÜRESEL ÖRGÜTLER İLE MEKANİZMALARIN ULUSLARARASI HUKUKA DİĞER ETKİLERİ	212

ONBİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARARASI ÖRF VE ADET HUKUKU

I. ULUSLARARASI ÖRF VE ADET HUKUKU	215
A. Genel Olarak.....	215
B. Örf ve Adet Hukukunun Oluşması İçin Aranılan Unsurlar	216
1. Maddi Unsur	216
2. Manevi Unsur	218
3. Aranacak Süre.....	218
4. Israrlı ve Devamlı Surette Karşı Çıkan Devletler Açısından Hukuki Durum.....	219
5. Genel Olarak Çok Taraflı Uluslararası Andlaşma Hükümlerinin Örf ve Adet Hukuku Kuralına Dönüşmesi Olasılığı	220

II. İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMELERİNİN ULUSLARARASI ÖRF VE ADET HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	221
A. Genel Olarak İnsan Hakları Alanındaki Uluslararası Örf ve Adet Hukukunun Gelişimi.....	221
B. İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmelerin Örf ve Adet Hukuku Bakımından Değeri.....	230
III. BM ULUSLARARASI HUKUK KOMİSYONU'NUN ÇALIŞMALARI	237
SONUÇ.....	249

EKLER

EK.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL SEKRETERLİĞİ TEŞKİLAT YAPISI.....	253
EK. 2. TÜRKİYE'NİN BİREYSEL BAŞVURU YETKİSİNİ TANIDIĞI BM İNSAN HAKLARI KOMİTELERİ TABLOSU.....	258
EK.3. TÜRKİYENİN SORUŞTURMA AÇMA YETKİSİNİ TANIDIĞI BM İNSAN HAKLARI KOMİTELERİ TABLOSU	258
EK.4. ULUSLARARASI ÖRF VE ADET HUKUKUNUN BELİRLENMESİNE İLİŞKİN TASLAK SONUÇLAR	259
EK.5. ANDLAŞMALARIN VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN TESCİLİ VE YAYIMLANMASI: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANDLAŞMASI'NIN 102. MADDESİNİ YÜRÜRLÜĞE KOYAN DÜZENLEME.....	264
KAYNAKÇA.....	269

KISALTMALAR CETVELİ

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKPM	Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bkz.	bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	BM Güvenlik Konseyi
BMİHYK	BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
BMMSHS	BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
BMESKHS	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
CAT	The Committee Against Torture
CEB	BM Sistemi Üst Düzey Yöneticileri Koordinasyon Kurulu
CEDAW	Committee on the Elimination of Discrimination against Women
CPT	European Committee for the Prevention of Torture
CSW	Kadının Statüsü Komisyonu
DAW	Kadının İlerlemesi Birimi
DESA	Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü
DPRK	Democratic People's Republic of Korea
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü

ECOSOC	UN Economic and Social Council
ECE	Avrupa Ekonomik Komisyonu
EKOSOK	BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi
EPİM	Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması
FAO	BM Gıda ve Tarım Örgütü
FIFA	The Fédération Internationale de Football Association
FOTCD	Saha Operasyonları ve Teknik İşbirliği Birimi
GA	UN General Assembly
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HABITAT	BM İnsan Yerleşimleri Programı
HRC	Human Rights Council
HRTD	İnsan Hakları Sözleşmeleri Birimi
HRCSPD	İnsan Hakları Konseyi ve Özel Prosedürler Birimi
IASC	The Inter-Agency Standing Committee
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
IBE	Uluslararası Eğitim Bürosu
ICAO	International Civil Aviation Organization
ICC	Uluslararası Bilgi İşlem Merkezi
İHK	İnsan Hakları Konseyi
İHYK	İnsan hakları Yüksek Komiserliği
İİT	İslâm İşbirliği Teşkilatı
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
ITU	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
ITC	Uluslararası Ticaret Merkezi
JIU	Ortak Denetim Birimi
m.	Madde
MHB	Milletlararası Hukuk Bülteni
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NGLS	BM Sivil Toplum İrtibat Servisi

NHRI	National Human Rights Institution
OAS	The Organization of American States
OCHA	UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
OPCAT	Optional Protocol of the Convention against Torture
OSAGI	Cinsiyet Konuları ve Kadının İlerlemesi Özel Danışmanı Ofisi
PAB	Parlamentolararası Birlik
para.	Paragraf
RRDD	Araştırma ve Kalkınma Hakkı Birimi
RF	Rusya Federasyonu
s.	sayfa
SİDAS	Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TAAD	Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
TBB	Türkiye Barolar Birliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNAIDS	BM Ortak HIV/AIDS Programı
UNDP	BM Kalkınma Programı
UNESCO	UN Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNFPA	BM Nüfus Fonu
UNHCR	UN High Commissioner for Refugees
UNICEF	BM Çocuk Fonu
UNODC	BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi
UNCC	BM Tazminat Komisyonu
UNCTAD	BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNEP	BM Çevre Programı
UNIDO	BM Endüstriyel Kalkınma Teşkilatı

UNIDIR	BM Silahsızlanma Araştırma Enstitüsü
UNITAR	BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü
UNISDR	BM Uluslararası Felaket Azaltma Stratejisi
UNOPS	BM Proje Hizmetleri Ofisi
UNOSDP	BM Kalkınma ve Barış İçin Spor Ofisi
UNRISD	BM Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü
UNRWA	BM Yakınoğudaki Filistinli Mültecileri Destekleme ve Çalışma Ajansı
UNSCN	BM Sistemi Beslenme Daimi Komitesi
UNV	BM Gönüllüler Programı
UN-Women	BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Kuruluşu
UPR	Universal Periodic Review
UPU	Evrensel Posta Birliği
URG	Universal Rights Group
WB	Dünya Bankası
WFP	Dünya Gıda Programı
WGAD	Working Group on Arbitrary Detention
WHO	World Health Organization
WIPO	Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Uluslararası hukuk doktrininde, 19. ve 21 inci yüzyıl uluslararası hukuku arasındaki en büyük farkın, şu anda uluslararası örgütlerin işgal ettiği önemli konum olduğu görüşü sıklıkla dile getirilmektedir. Ancak tabiiyle, cari uluslararası hukukun gündeminde olan uluslararası örgütlerin büyüklükleri ve kapsamaları, ele aldıkları konular ile güttükleri amaca ve üye sayısına göre değişiklik göstermektedir. Uluslararası örgütler, bölgesel veya küresel olabilirler ve görece dar veya çok geniş meseleleri ele almak üzere kurulmuş olabilmektedirler. Uluslararası örgütlere, üye devletlerce tanınan yetkiler ve yüklenen görevler de büyük farklılıklar göstermektedir. Bu noktada, bazı uluslararası örgütler hukuki bakımdan uluslararası hukuki kişiliğe sahip birer örgüt olarak tanınır ve bu nedenle uluslararası yasal yükümlülüklerin ihlal edilmesinden sorumludurlar. Öte yandan, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, küresel düzeyde önde gelen ve emsal olarak gösterilebilecek uluslararası örgüt, Birleşmiş Milletler (BM) olmuştur. Bununla birlikte, Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Konseyi (AK) gibi diğer uluslararası örgütler de, uluslararası ilişkilerde önemli aktörler haline gelmiş ve kayda değer roller oynamaktadır. Keza, bunlar arasında, uluslararası ticareti denetleyen ve düzenleyen Dünya Ticaret Örgütü'nü de (DTÖ) zikretmek gerekmektedir. Bu noktada, bölgesel düzeyde Amerikalılararası Devletler Örgütü (OAS) gibi çok sayıda üyeye sahip örgütler de akla gelmektedir. Esasen, daha 21. yüzyılın başlarında, uluslararası hukukun başat aktörleri olan devletlerin yanında, gerek bireylerin gerek uluslararası örgütlerin, hem uluslararası ilişkilerde hem uluslararası hukukta giderek daha fazla bir rol oynayacağı düşüncesi ve tespiti sıkça dile getirilmekteydi.¹

Bu kapsamda çalışmamızda, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve İslâm İşbirliği Teşkilatı (İİT) ile Kuzey Atlantik Andlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization, NATO), Parlamentolararası Birlik (PAB) gibi uluslararası Örgütler, tarihsel geçmişleri, kurucu belgeleri, teşkilat yapıları, kuru-

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.britannica.com/topic/international-law/International-organizations>; Erişim: 19.04.2023.

luşlarından bu yana zaman içinde kat ettikleri mesafeler ve gelişimleri ile işleyişleri perspektifinden bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak incelenecektir.

Çalışmamızın ana amacını teşkil etmesi bakımından, söz konusu uluslararası örgütlerin, ortaya koydukları bölgesel ve küresel uluslararası anlaşmaların yanı sıra ürettikleri türev hukuki düzenlemelerle (AB müktesebatı gibi) üye devlet hukukları ile uluslararası hukuka yaptıkları katkılar, makro perspektiften ele alınacak ve meselenin normatif uluslararası hukuk ve uluslararası örf ve adet hukuku veçhelerinin müstakil başlıklar altında önemine işaret edilecektir.